

○ BESEDAH ALI ○ JEZIKU

§ 1. *Filalethes*. Ker je Bog ustvaril človeka, da bi ta bil družbeno bitje, mu ni samo vdihnil želenja in mu predočil nujnost skupnega življenja s sorodnimi bitji, marveč mu je dal tudi sposobnost govora, ki naj bi bila sredstvo in obča vez družbe. Od tod so nastale *bese*de, ki so prikladne za predstavitev ali tudi za izražanje idej.

347

Teofilos. Zelo me veseli, da se ne strinjate z gospodom Hobbesom. Ta ni priznaval, da je človek ustvarjen za družbo. Predstavljal si je, da je bil človek vanjo prisiljen samo iz nuje in zaradi hudobije vrstnikov. Ni pa pretehtal dejstva, da bi se tudi najboljši ljudje, ki jim je sleherna hudobija tuja, morali združiti zato, da bi laže dosegli svoje namere, prav tako kot ptice, ki se zbero, ker v jati letajo bolje, ali kot bobri, ki se povežejo zato, da bi vzdignili tiste svoje velike jezove, ki bi jih sicer ne mogli, ko bi jih bilo le malo število. Ti jezovi pa so jim potrebni, da si pripravijo zaloge vode ali jezerca, ob katerih si nato zgradijo prebivališča in v katerih lovijo ribe, s katerimi se hranijo. To je temelj živalskih družb, ne pa strah do vrstnikov, ki ga v živalskem svetu ni.

Filalethes. Imenitno: da pa bi človek bolje gojil družbo, je od narave prejel *organe*, primerne za tvorjenje tistih artikuliranih glasov, ki jim pravimo *bese*de.

Teofilos. Kar se tiče organov, so tudi opičji na videz prikladni za tvorjenje besed; o besedah pa pri opicah ne najdemo niti najmanjšega sledu. Gotovo je torej, da jim primanjkuje nekaj nevidnega. Prav tako je treba tudi upoštevati, da bi lahko govorili, se pravi, se sporazumevali s pomočjo glasov iz ust tudi brez artikuliranih glasov, na primer, če bi uporabljali glasbene tone. Da bi pa iznašli jezik tonov, bi bila potrebna večja veččina; jezik glasov pa so lahko oblikovali in postopoma izboljševali preprosti ljudje. So pa tudi narodi, ki tako kot Kitajci tvorijo besede – teh je malo – s toni in naglasi. Po mnenju slavnega Golinsa, matematika in poznavalca jezikov, je njihov jezik umeten, to je, našel ga je kak bister človek, da bi vzpostavil jezikovno razmerje med različnimi narodi, ki prebivajo v tisti veliki državi, ki ji pravimo Kitajska; ta jezik se je doslej sicer mogoče tudi spremenil zaradi dolgotrajne rabe.

§ 2. *Filalethes.* Tako kot imajo orangutani in druge opice organe, a ne morejo uobličiti besed, bi smeli trditi, da papige in druge ptice imajo besede, a ne jezika. Mogoče je namreč, da se te ptice naučijo zelo različnih glasov, pa vendarle vseeno ostajajo brez jezika. Le človek zna uporabljati glasove kot znake notranjih pojmov, da jih pokaže drugim.

348

Teofilos. Menim, da jezika ne bi nikoli ustvarili brez želje po sporazumevanju; ko pa je jezik ustvarjen, pomaga človeku, da razmišlja sam s seboj, bodisi ker nam besede omogočajo, da si zapomnimo abstraktne misli, bodisi ker so pri razmišljanju znaki in gluhe misli zelo uporabne: kajti veliko časa bi bilo treba, če bi hoteli razložiti vse in če bi vselej postavljali definicije namesto izrazov.

§ 3. *Filalethes.* Ker bi bilo za vsako posebno stvar potrebno posebno ime in ker bi pomnožitev besed skalila rabo jezika, se je jezik še bolj izpopolnil z rabo splošnih izrazov, primernih za izražanje splošnih idej.

Teofilos. *Splošni izrazi* ne koristijo samo izpopolnjevanju jezikov, ampak so potrebni njihovem sestavu. Kajti če s posebnimi stvarmi mislimo na posamezne stvari, bi bilo nemogoče govoriti, ko bi obstajala samo lastna imena, ne pa »apelativi«, se pravi, ko bi obstajale samo besede za posamezno. Kadar gre namreč za posamezno, za posamezne okoliščine in zlasti dejanja – te najpogosteje pretvorimo v znake – se nenehno pojavljajo nove stvari. Če pa s posebnimi stvarmi mislimo na najnižje vrste, je očitno, da so to že na podobnosti osnovane univerzalije, ki jih mimogrede le s težavo vemo določiti. Ker gre torej le za večji ali manjši obseg podobnosti glede na to, ali se nanašamo na rodove ali na

vrste, je naravno, da se zaznamuje vsaka vrsta podobnosti ali primerljivosti in da zato uporabljamo splošne izraze vseh stopenj. In ker so najsplošnejši revnejši od idej ali bistev, ki jih zaobjemajo, čeprav so z ozirom na osebe, na katere se nanašajo, obsežnejši, se pogosto najlaže tvorijo in so najkoristnejši. Zato vidimo, da otroci in ljudje, ki jim je kak jezik ali kaka zadeva bolj malo znana, uporabljajo splošne izraze, kot so stvar, rastlina, žival, namesto izrazov za posamezno, ki jim manjkajo. Gotovo pa je, da so bila spočetka vsa lastna ali posamezna imena apelativi ali splošna imena.

§ 4. *Filalethes*. So pa tudi besede, ki jih ljudje uporabljajo zato, da bi zaznamovali ne idejo, marveč pomanjkljivost ali pomanjkanje kake ideje, tako kot nič, nevednost, jalovost.

Teofilos. Ne vidim preprek v zvezi s trditvijo, da obstajajo *privativne ideje*, tako kot obstajajo negativne resnice, saj je negacija pozitivno dejanje. O vsem tem pa sem že marsikaj povedal.

§ 5. *Filalethes*. Da bi se nekako približali izvoru vseh naših dejanj in znanj in o pravkar povedanem ne razpravljali dlje, se mi zdi koristnejše spoznanje, da tiste besede, ki jih uporabljamo za oblikovanje od čutov oddaljenih dejanj in pojmov, *izhajajo* iz čutnih idej ter so od tod prenesene na abstraktnejše pomene.

Teofilos. Do tega prihaja zato, ker so nas naše potrebe prisilile, da smo zapustili naravni red idej, ki bi bil skupen angelom in ljudem in vsem umnim bitjem sploh in ki bi mu sledili, če ne bi skrbeli za lastne zadeve: prisiljeni smo bili, da sledimo redu prigod in okoliščin, ki jim naša vrsta podlega. Ta red pa nam ne nudi *izvora pojmov*, temveč tako rekoč *zgodovino naših odkritij*.

Filalethes. Zelo dobro. Analiza besed nam lahko preko samih imen daje umeti tisto zvezo, ki bi jo analiza pojmov ne mogla razkriti iz razloga, ki ste ga sami navedli. Naslednje besede: *predstavljati si, dojeti, oprijeti se, spočeti, vliti, okušati, razburjenje, mir* itn. vse izhajajo iz dejanj, ki se vršijo pri čutnih stvarih, a se jih uporablja za opredelitev določenih načinov mišljenja. V svojem izvornem smislu pomeni duh isto kot *dih, angel* pa pomeni *sla*. Od tod pa lahko domnevamo, kakšne so bile videti prve ideje, ki so jih imeli prvi govorniki tistih jezikov, in kako je narava s pomočjo samih imen nepričakovano prišepetala ljudem izvor in počelo vseh znanj.

Teofilos. Opozoril sem vas že na to, da je bila za Hotentote izpoved vere prirejena takole, da beseda za Svetega duha v njihovem jeziku zaznamuje lahno in prijetno sapo nekega vetra. Isto velja za druge besede, čeprav tega ne morem vedno razpoznati, saj so se prave etimologije porazgubile. Neki Nizozemec, ki ni preveč spoštoval religije, je zlorabil to resnico (se pravi, da imajo izrazi teologije, etike in metafizike svoj izvor v grobih stvareh) in bi v nekem svojem slovarčku osmešil krščansko teologijo in vero. Izrazom je podtaknil take definicije in obrazložitve, ki jih ni jemal od rabe, marveč izpeljal iz izvirne moči besede: vse je zlohотно zaobrnil. Ker pa se je drugače izkazal za brezbožneža, je bil kaznovan – tako govore – v Rospel-huysu. Seveda pa je koristno razmišljati o *analogiji med čutnimi in nečutnimi stvarmi*, ki so osnova tropov. V veliko pomoč nam bo zelo običajen primer rabe predlogov, kot so *k* [à], *s*, *od* [de], *pred*, *v*, *izven*, *preko*, *po*, *na*, *proti*. Ti predlogi so izpeljani iz kraja, razdalje in gibanja ter so kasneje preneseni na vsakršno vrsto sprememb, redov, zaporedij, razlik, skladij. Predlog *k* pomeni približevanje, ko npr. porečem, da grem v [à] Rim. Ko kako stvar prilepimo, jo približamo k tisti, s katero jo želimo strniti; zato pa rečemo, da je stvar prilepljena *na* [à] drugo. Še več: ker imamo takrat, ko nekaj sledi nečemu, neko vrsto nesnovne zveze, iz nraavnih razlogov pravimo, da to, kar sledi gibanju in volji nekoga, pripada tej osebi ali je od nje odvisna, kot bi bilo privezano na [à] njo, pravimo, da gre za njo ali z njo. Neko telo je z drugim, ko sta skupaj na kakem kraju; rečemo pa, da je ena stvar z drugo, ko se nahaja v istem času, v istem redu ali delu reda ali pa ko je udeležena pri istem dejanju. Ko prihajamo *od* nekod, je ta nekje bil predmet čutnih stvari, ki nam jih je ponudil. Še je tak za spomin, ki je zaposlen z njim. Iz tega izhaja, da je predmet označen s predlogom *od* [de], kot kadar rečemo, da gre *za* [de] to, da govorimo *o* tem [de], ravno kot da od tega prihajamo. In ravno tako kot za tisto, kar je zaprto v kakem kraju ali v kaki celoti, kar nastane in prestane z njo, tudi za pritike menimo, da so v subjektu: *sunt in subjecto*, *inhaerent subjecto*. Tudi predlog *na* uporabljamo v zvezi s predmetom in rečemo, da smo *na* tem ravno tako, kot je delavec *na* lesu ali *na* kamnu, ki ga seka ali obdeluje. Te analogije pa so zelo nestanovitne in niso odvisne od točno določenih pojmov. Iz tega pa sledi, da so jeziki zelo različni pri rabi *predlogov* in *sklonov*, ki jih zahtevajo ali v katerih so same skrite ali možnostno prisotne.

350

Prevedel Jan Bednarik